

УДК 316.422.66

Л.Бевзенко,
доктор соціологічних наук

РЕСУРСИ ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО УСПІХУ – ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ З ПОГЛЯДУ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ ТА ВЧИТЕЛІВ

У статті зроблено спробу в ситуації модернізаційних прагнень України оцінити дистанцію між нашою країною та країнами Заходу в термінах системи ресурсів досягнення соціального успіху. Систему ресурсів побудовано з використанням ідеї П.Бурдьє про наявність різних капіталів, які людина може конвертувати у соціальний успіх. Емпіричну базу дослідження становлять випускники українських шкіл 2012 р. та вчителі старших класів.

Keywords: *the processes of modernization, social and cultural context, social, cultural, economic, human capital.*

Ключові слова: *модернізаційні процеси, соціокультурний контекст, соціальний, культурний, економічний, людський капітали.*

Ключевые слова: *модернизационные процессы, социокультурный контекст, социальный, культурный, экономический, человеческий капиталы.*

Ця стаття є продовженням низки робіт авторки, присвячених проблемі ресурсів досягнення соціального успіху в нашій країні [1]. Якщо в попередніх статтях ця проблема вивчалася на основі загальнореспубліканських опитувань, то в цій роботі ми звуємо коло тих, на кого спрямована дослідницька увага. На цей раз генеральну сукупність становитимуть, з одного боку, випускники українських шкіл 2012 р., а з другого (окремий масив респондентів) – українські вчителі старших класів [2].

Загальну мету статті можна коротко визначити так: у ситуації модернізаційних намагань України оцінити ди-

станцію між нашою країною та країнами Заходу в термінах системи ресурсів досягнення соціального успіху. Звичайно, йтиметься не про той фактичний стан справ, що є в нашій країні та, відповідно, у країнах Заходу, а про те уявлення, що мають з цього приводу наші респонденти (причому цілком конкретні дві групи – випускники шкіл 2012 р. та викладачі старших класів). Та картина, що її пов'язують наші респонденти з західними країнами, може бути реальним регулятором наших соціокультурних трансформацій у разі не лише декларативного, а й практичного намагання суспільства рухатися в модернізаційному напрямі. З іншого боку, ті важелі досягнення соціального успіху, які нашим респондентам вважаються за реальні за конкретних умов нашої країни, будуть реальними в тих практиках досягнення успіху, які будемо спостерігати та спостерігаємо в нашому повсякденні. Це особливо цікаво в контексті тих нових даних, що будуть наведені нижче і які отримано на аудиторії випускників шкіл – тих, для кого питання вибудови стратегії свого подальшого життя, стратегії досягнення соціального успіху є одним з першочергових.

Тут одразу маю зауважити, що йдеться саме про соціальний успіх. Усі дослідники проблеми життєвого успіху обов'язково стають перед необхідністю виокремлення суб'єктивного переживання та об'єктивного втілення успішності життя. Дискусіям і роздумам з цього приводу було приділено значну увагу, зокрема, і вітчизняними соціологами [3]. Успіх має свою суб'єктивну сторону – і тут він ближче до переживання щастя. Суб'єктивно успішна людина може іншим видаватися далеко не успішною, а іноді й зовсім невдахою. Але оцінка іншого – це та оцінка, що спирається саме на об'єктивні, загальні для даного соціокультурного простору критерії.

Звичайно, об'єктивно успішна людина в традиційному суспільстві, в радянському суспільстві або в сучасному західному суспільстві – це далеко не одне й те саме. Один з головних критеріїв розрізнення – акцент на колективному та індивідуальному успіхові. Чим більше ми будемо

просуватися до модерних уявлень про символи успішного життя, тим більше вони будуть пов'язуватися саме з власними досягненнями, а не з досягненнями сім'ї, батьків, дітей, компанії, країни.

Далі будемо розрізняти два суттєвих моменти – символи успішного життя, суспільно прийняті ознаки успішності – з одного боку, з другого – знову ж таки суспільно прийняті шляхи до успіху. В першому випадку йдеться, так би мовити, про статистику дослідження феномену успішності, про символічну картинку, за якою можна сказати – чи назвуть цю людину успішною за наших конкретних соціокультурних умов, чи ні. Інший бік справи – питання про способи досягнення цих символічних ознак. Це складає динамічний зріз проблеми – яким чином, завдяки яким життєвим стратегіям у наших реаліях можна стати об'єктивно успішним.

Тут підкреслюю один суттєвий момент, важливість якого часто актуалізується в дискусіях між соціологами та соціальними філософами. У нашому випадку йдеться не про те, що має бути чи що нам хотілося б бачити, що ми вважали б за потрібне, а про те, що має місце в реальності й підтверджується соціологічними спостереженнями. Тут ми змушені констатувати – привілеї філософів говорити про бажане і доцільне не поширюються на соціологів, коли їм треба сказати про дійсний стан справ. Але як для філософа, так і для соціального технолога така інформація може бути тими вихідними даними, з яких вони можуть побачити, наскільки те бажане, про яке вони говорять і якого прагнуть, є близьким або далеким від реального.

Почнемо з першої з названих двох сторін вивчення феномену вітчизняного соціального успіху. В даному разі ми не ставимо питання, яким бачиться нашим дітям успіх як такий. Нас цікавило – як соціальний успіх уписаний в їхні життєві плани, наскільки соціальна успішність є організуючою ціллю для їхнього дорослого життя, чого наші діти, сьогоднішні випускники шкіл, прагнуть у своєму подальшому житті? Поглянемо на результати, що представлені у першому стовпчику *таблиці 1*. Тут респонден-

Розділ 1

там було запропоновано висловитися щодо планів на майбутнє доросле життя.

Таблиця 1

Напевне, Ви вже маєте щодо Вашого дорослого життя деякі плани. Що в цих планах найголовніше? Загальний розподіл відповідей (стовпчик 1) та розподіл за статтю (стовпчики 2 та 3) та місцем проживання (стовпчики 4 та 5), N = 1013, 2012 р. (%) *

Варіанти відповідей	Для всього масиву	Дітчата	Хлопці	Місто Велике > 250 тис.	Місто мале	Село
Зробити успішну кар'єру в суспільно-політичній або бізнесовій сфері	31,7	25,2	37,8	31,4	34,6	27,6
Створити власний бізнес	19,1	13,4	24,9	18,8	21,0	16,6
Отримати хорошу освіту	39,7	43,5	35,9	36,3	41,8	42,5
Мати цікаву роботу, займатися улюбленою справою	43,4	47,3	39,9	45,1	40,1	45,9
Створити сім'ю	58,8	66,4	50,8	57,2	59,2	60,5
Вийхати жити та працювати за кордон	12	10,7	13,3	12,9	15,5	7,0
Виховати гарних дітей	26,5	28,8	25,1	25,3	28,5	27,9
Досягти високого рівня матеріального забезпечення (мати гарну квартиру(будинок, автомобіль тощо)	21,6	20,4	22,2	25,5	19,4	17,6
Якогомога повніше реалізувати свої здібності і таланти	7,6	5,9	9,1	9,3	6,5	5,7
Бути успішним - не важливо, в якій сфері	12,2	11,3	13,3	12,4	11,7	12,6
Приносити користь людям	8,2	9,5	7,0	8,3	7,8	9,0
Багато подорожувати, побачити світ	12,7	13,9	11,0	12,6	14,2	10,6
інше (що саме)	0,8	0,4	1,3	0,8	0,7	1,0
Важко відповісти	1,1	0,8	1,5	1,3	0,7	1,3

* Кожен респондент мав можливість обрати не більше трьох відповідей.

Уважний погляд на загальні результати по всьому масиву опитаних (перший стовпчик даних) дає підстави сказати: у наших дітей є велике бажання бути успішними в суб'єктивному розумінні цього слова. Про це свідчать ті великі відсотки, що їх набрали відповіді *“Мати цікаву роботу, займатися улюбленою справою”* – 43,4%, *“Створити сім'ю”* – 58,8%. Це ті варіанти, які у загальному переліку набрали найбільшу кількість відповідей. По-іншому тут можна сказати – діти хочуть бути щасливими.

Але проаналізуємо зовнішній бік успіху – наскільки він приваблює наших випускників. Виявилось, майже 32% з них прагнуть *“Зробити успішну кар'єру в суспільно-політичній або бізнесовій сфері”*, а 19,1 – *“Мати власний бізнес”*. Про бажання бути успішним – *не важливо, у якій сфері*, сказали 12,2% опитаних. Звичайно, ці цифри не можна сумувати, оскільки відповідей могло бути три, але з упевненістю можна сказати – третина або і більше наших дітей, вступаючи у доросле життя, налаштована на досягнення соціального успіху. Найчастіше він їм бачиться як успіх у політичній або бізнесовій сфері.

Стовпчики 2–6 у цій же таблиці дають уявлення про те, наскільки різняться ці прагнення у дівчат та хлопців, у дітей з великих міст (понад 250 тис. населення), дітей з малих міст та селищ міського типу, та, відповідно, у випускників сільських шкіл.

Як видно, більші амбіції щодо соціального успіху мають хлопці порівняно з дівчатами. Робити кар'єру в політиці та бізнесі прагнуть 37,8% хлопців та лише 25,2% дівчат. Так само, на власний бізнес налаштовані 24,9% хлопців та лише 13,4% дівчат. Іншими словами, гендерної рівності тут ми ще не досягли. Водночас дівчата значно частіше прагнуть сімейного щастя – про прагнення створити сім'ю заявили 66,4% дівчат та 50,8% хлопців.

Поселенський критерій розрізнення форматів бажаного успіху вказує на те, що найбільш амбітними в цьому сенсі є діти з невеликих міст. Вони попереду інших як у бажанні зробити кар'єру в політиці та бізнесі (велике місто – 31,4%,

малі міста – 34,6%, село – 27,6%), так і у прагненні створити свій бізнес – у тому ж порядку відсотки виглядають так – 18,8%, 21%, 16,6%. Цікаво, що при цьому випускники з великих міст більш орієнтовані на досягнення матеріальних атрибутів успішного життя, що закодовано у варіанті відповіді “*Досягти високого рівня матеріально-го забезпечення (мати гарну квартиру (будинок), автомобіль тощо)*” – тут відсотки такі: 25,5%, 19,4%, 17,6%.

Тож маємо констатувати ще достатньо відчутну присутність впливу норм традиційної культури, коли як гендер, так і поселення проживання є суттєвим фактором стимуляції або пригнічення намірів. Традиційна культура диктує дівчатам інші уявлення про успіх, аніж хлопцям, сільським жителям, аніж жителям міст. Але це лише поверховий зріз проблеми – найбільший вплив норм традиційної культури лежить у зверненні до тих засобів, які в цій культурі найлегше приводять до соціального успіху.

Для виявлення цього звернімося до головного предмета нашого розгляду й пошуку відповіді на запитання – яким же чином нашим дітям бачиться цей шлях до успіху? Які ресурси вони вважають тут за дієві? І при цьому, що їм бачиться щодо цього дієвим у модернізованих країнах.

На початку нагадаю про принципи побудови дослідницького інструментарію. Вихідною теоретичною концепцією тут для нас виступало уявлення П.Бурдьє про те, що, окрім економічного, ми володіємо цілою низкою різних капіталів, які задіяні в практиках успіху [4]. Маючи ці капітали, ми, з одного боку, прагнемо обміняти їх на успіх та його символи, а з другого – здійснити проміжний обмін одних капіталів на інші, які є ходовими в питанні обміну на успіх. (Скажімо, такий людський капітал, як краса, можна обміняти на більш високу соціальну позицію, беручи участь у конкурсі краси або вийшовши заміж за мільйонера).

У таблиці 2 подано, з одного боку, список цих капіталів, а з другого – ті їх емпіричні індикатори, якими ми користувалися в процесі опитування. Звичайно, про виключну повноту наповнення цієї таблиці говорити не

Таблиця 2**Складові робочого інструментарію**

<i>Види капіталу</i>	<i>Ресурси як компоненти відповідного капіталу</i>
Людський	Високий інтелект, здібності
	Приваблива зовнішність
	Гарне здоров'я
	Готовність йти на ризик
Особистісний	Уміння іноді йти в обхід закону
	Чесність, принциповість
	Егоїзм, індивідуалізм
	Прагнення і уміння робити людям добро
Соціальний	Походження з родини з високим соціальним становищем
	Впливові родичі
	Впливові друзі
Культурний	Знання іноземних мов
	Гарна освіта
	Вихованість, гарні манери
	Уміння переконувати, красномовність
	Політична обізнаність
	Уміння розпоряджатися грошима
Економічний	Матеріальний достаток
	Заможні батьки

можна. Але головні складові відповідних капіталів ми намагалися сюди включити.

Для нас такий підхід є добре працюючим саме з огляду на завдання оцінки нашого поступу в модернізаційному напрямі. Ресурси досягнення успіху – це та характеристика, що суттєво розрізняє різні культурні контексти. Сама собою символічна фігура успішної людини, бажаний кінцевий результат може не виглядати настільки відмінною, як шлях отримання символів успішності. Як правило, традиційна культура більше спирається на соціальний капітал – ресурси, пов'язані з родиною, сім'єю, походженням, друзями та ін. Водночас як індивідуалізоване модерне суспільство робить культурною нормою опо-

ру на ресурси особистісного, людського, а найбільше – культурного капіталу.

У *таблицях 3–4* представлено те бачення дієвості цього списку ресурсів для нашої країни і, відповідно, для країн Заходу, як це бачиться випускникам шкіл 2012 р. Оскільки ці ресурси в таблицях подано в проранжованому за ступенем вагомості вигляді, відмінності проступають дуже рельєфно. Додають такої рельєфності дані *таблиць 5–6*, де наведено аналогічні результати, але вже з погляду вчителів старших класів.

Мати точку зору вчителів поряд з думкою учнів є дуже важливим, якщо маємо намір отримати ті конструкції успішності, які циркулюють у так би мовити освітньому соціальному полі, на якому присутні як учні, так і вчителі. Учні, даючи відповідь на наші питання, відбивають у них той сумарний біографічний досвід, який вони мають на цей час – ту конструкцію соціальної реальності, що склалася завдяки інформації і враженням, що надходять до них з різних каналів – ЗМІ, спілкування з однолітками, вчителями, батьками, спостереження за мікроісторіями знайомих, родичів, відомих людей, біографіями тих, кого у нас прийнято вважати успішними, кому присвячують свої сторінки глянцевої журналістики. У відповідях вчителів відбивається їх часто багаторічний подвійний досвід – власний життєвий шлях, а також оцінка життєвого шляху своїх попередніх учнів, випускників попередніх років, долю яких вчителі мають можливість відстежувати, часто непогано знаючи ті обставини, в яких діти зростали та досягали успішності. Йдеться передусім про певні біографічні моменти – рівень впливовості батьків, родинні статки, соціальний статус сім'ї, рівень інтелекту дитини, її рівень освіти. Тобто вчителі тут можуть виступати доволі компетентними експертами з запропонованої проблеми.

Що ж можна сказати, аналізуючи результати цих двох пар таблиць? Яким є найбільш ефективний шлях до соціального успіху з погляду школярів та їхніх вчителів? Які ресурси тут виглядають найбільш потрібними і які, відповідно, затребувані найменше, а може, і взагалі є обтяжливими?

РЕСУРСИ У ПОРЯДКУ ВАГОМОСТІ – ШКОЛЯРИ 2011 р.
Що з переліченого нижче, на Ваш погляд, є найважливішим
для досягнення людиною високого соціального становища
у нашій країні та в країнах Заходу (%), N=1013*

Таблиця 3

<i>Порядок вагомості ресурсів досягнення соціального успіху у НАШІЙ КРАЇНІ</i>		
	<i>Варіанти відповідей</i>	<i>%</i>
1	Впливові родичі	43,6
2	Високий інтелект, здібності	41,9
3	Уміння іноді йти в обхід закону	36,6
4	Заможні батьки	35,7
5	Гарна освіта	35,6
6	Гарне здоров'я	32,3
7	Готовність йти на ризик	29,8
8	Приваблива зовнішність	28,9
9	Уміння переконувати, красномовність	28,8
10	Походження з родини з високим соціальним статусом	28,1
11	Впливові друзі	27,5
12	Знання іноземних мов	26,2
13	Егоїзм, індивідуалізм	23,2
14	Уміння правильно розпоряджатися грошима	21,8
15	Чесність, принциповість	19,1
16	Готовність допомагати людям	18,8
17	Політична грамотність	16,3
18	Прагнення і уміння робити людям добро	15,3
19	Вихованість, гарні манери	14,9

Таблиця 4

<i>Порядок вагомості ресурсів досягнення соціального успіху у КРАЇНАХ ЗАХОДУ</i>		
	<i>Варіанти відповідей</i>	<i>%</i>
1	Високий інтелект, здібності	61,2
2	Гарна освіта	58,8
3	Знання іноземних мов	42,6
4	Чесність, принциповість	33,1
5	Політична грамотність	31,4
6	Гарне здоров'я	30,4
7	Уміння правильно розпоряджатися грошима	27,9
8	Готовність допомагати людям	26,8
9	Вихованість, гарні манери	24,4
10	Готовність йти на ризик	20,8
11	Уміння переконувати, красномовність	20,3
12	Походження з родини з високим соціальним статусом	19,7
13	Прагнення і уміння робити людям добро	17,6
14	Заможні батьки	14,7
15	Приваблива зовнішність	14,2
16	Впливові родичі	11,5
17	Егоїзм, індивідуалізм	9,8
18	Впливові друзі	9,5
19	Уміння іноді йти в обхід закону	8,8

* Респонденти мали можливість обирати до п'яти відповідей

РЕСУРСИ У ПОРЯДКУ ВАГОМОСТІ – ВЧИТЕЛІ 2011 р.

Що з переліченого нижче, на Ваш погляд, є найважливішим для досягнення людиною високого соціального становища у нашій країні та в країнах заходу (%), N=1066*

Таблиця 5

Таблиця 6

Порядок вагомості ресурсів досягнення соціального успіху у НАШІЙ КРАЇНІ			Порядок вагомості ресурсів досягнення соціального успіху у КРАЇНАХ ЗАХОДУ		
	Варіанти відповідей	%		Варіанти відповідей	%
1	Впливові родичі	54,9	1	Високий інтелект, здібності	80,1
2	Походження з родини з високим соціальним статусом	54,5	2	Гарна освіта	69,0
3	Заможні батьки	50,9	3	Знання іноземних мов	35,2
4	Високий інтелект, здібності	37,0	4	Гарне здоров'я	33,8
5	Уміння іноді йти в обхід закону	34,9	5	Уміння правильно розпоряджатися грошима	33,0
6	Впливові друзі	32,3	6	Готовність йти на ризик	27,8
7	Гарна освіта	30,9	7	Уміння переконувати, красномовність	26,4
8	Гарне здоров'я	27,5	8	Походження з родини з високим соціальним статусом	25,3
9	Знання іноземних мов	24,7	9	Політична грамотність	23,3
10	Готовність йти на ризик	22,4	10	Чесність, принциповість	21,7
11	Уміння правильно розпоряджатися грошима	17,5	11	Вихованість, гарні манери	13,9
12	Уміння переконувати, красномовність	17,1	12	Готовність допомагати людям	11,4
13	Приваблива зовнішність	12,7	13	Заможні батьки	10,8
14	Егоїзм, індивідуалізм	11,4	14	Егоїзм, індивідуалізм	9,6
15	Чесність, принциповість	10,8	15	Приваблива зовнішність	7,2
16	Готовність допомагати людям	10,5	16	Впливові родичі	6,5
17	Політична грамотність	9,8	17	Прагнення і уміння робити людям добро	5,3
18	Прагнення і уміння робити людям добро	6,4	18	Впливові друзі	4,5
19	Вихованість, гарні манери	5,9	19	Уміння іноді йти в обхід закону	3,7

* Респонденти мали можливість обрати до п'яти відповідей

Для отримання відповіді на ці питання, проаналізуємо п'ять перших рядків у лівих таблицях обох пар – це ті ресурси в порядку вагомості, що їх називають дієвими учні та вчителі у нашій країні. Як виявляється, з п'ятірки чотири позиції повністю збігаються – як невеликий досвід 16–17-річних юнаків і дівчат, так і значно більший життєвий досвід їхніх вчителів свідчить про те, що домогтися соціального успіху в нашій країні можна в тому разі, якщо ти маєш *впливових родичів, заможних батьків, вмєєш іноді йти в обхід закону*, і при цьому ти людина з *високим інтелектом і обдарована природою*. І хоча учні на п'яте місце поставили гарну освіту, вчителі її розмістили лише на сьомому місці.

Доповняють цю загальну картину ті п'ять позицій, що знаходяться внизу таблиці – те, що виглядає нашим респондентам дуже мало потрібним на шляху до підвищення свого соціального статусу в наших реальних соціокультурних умовах. Як видно з цих даних, тут думки учнів та їхніх наставників збігаються ще більше – буквально всі п'ять позицій і навіть порядок їх називання. Відрізняються лише відсотки. Найменш потрібним на шляху успішності наші респонденти вважають такі речі, як *чесність, принциповість, готовність допомагати людям, політична грамотність, прагнення і уміння робити людям добро, вихованість, гарні манери*.

Гадаю, результати є доволі красномовними. У термінах капіталів це можна інтерпретувати так – найбільш дієвим капіталом у нас є капітал соціальний – у вигляді впливових родичів та капітал економічний – у вигляді заможності батьків. Це ті стартові позиції, з яких треба вирушати на подолання соціальних вершин. Серед особистісних рис, особистісного капіталу, що набуваються в процесі соціалізації та становлення особистості, найбільш затребуваною є така риса, як уміння іноді йти в обхід закону. А от серед можливостей, що даються нам від природи і становлять людський капітал, найважливішим виявляється інтелект. Незатребуваними або мало затребуваними вигля-

дають усі ті складові особистісного капіталу, що притаманні людині відкритій, добрій, здатній співчувати. Сюди ж варто віднести найменш затребуваний ресурс, що входить до складу культурного капіталу, – гарні манери, вихованість.

Поглянемо на ці результати під кутом зору, що задається заявленою вище метою: оцінити через отримані результати ефективність модернізаційних намагань нашої країни і зробити це не в термінах модернізації технічної чи політичної, а в термінах соціокультурних процесів, які в кінцевому випадку проектуються на повсякденні практики і лише в них проступає їхнє реальне обличчя. З якою культурною реальністю ми маємо справу, бачачи перед собою такий узагальнений образ людини, що торує шлях до успіху в нашій країні?

Щоб дати відповідь на це запитання, ми маємо так само опрацювати і праві складові наведених вище пар таблиць. Наведені результати дають змогу сказати, що ж править нашим учням та їхнім вчителям за еталон, до якого маємо наближатися, якщо насправді рухаємося в бік культурної модернізації? Зробивши ті ж таки процедури по аналізу перших і останніх п'яти позицій у кожній з таблиць, побачимо не менш цікавий результат. І при оцінці західних реалій маємо майже ту саму картину дивної однотайності, що спостерігалася у відповідях учнів та вчителів щодо наших соціокультурних умов. Це досить неочікувано з огляду на доволі різний досвід, що мають ці дві аудиторії в згаданому плані. У перших п'яти позиціях ці дві аудиторії не мають розбіжностей у виборі трьох, причому тих, що і займають три найперші позиції. Це *високий інтелект, здібності, гарна освіта, знання іноземних мов*. У термінах капіталів це звучить так – вагомим є людський капітал у вигляді інтелекту та здібностей, та культурний – у вигляді освіти за знання мов. Серед останніх п'яти позицій відповіді збігаються у чотирьох випадках – це *приваблива зовнішність, впливові родичі, впливові друзі, уміння іноді йти в обхід закону*. Перекладаючи

це на мову капіталів, можна сказати – соціальний капітал є найменш затребуваним ресурсом в умовах західних країн (як це бачиться нашим респондентам). З особистісного капіталу – саме та риса, що найбільш потрібна у нас – вміння обходити закон – у західних реаліях виглядає найменш потрібною для успішного просування соціальними сходами.

Цікаво окремо зупинитися на тому, що і вчителі, і учні вважають, буцімто приваблива зовнішність у реаліях західного світу важить дуже небагато на шляху до успіху, тоді як у нас учні поставили її на восьму позицію. Який смисл ми можемо в цей результат вкласти, розкодовуючи отримані дані? Думаю, це дуже показовий результат і вказує на фактично ще дуже сильний фільтр на шляху до успіху, який у нас діє і пов'язаний з зовнішністю у широкому розумінні слова – людина зовні не дуже приваблива, не дуже молода або, що ще гірше – не надто здорова чи взагалі неповносправна, має у нас малі шанси досягти соціальних висот. Це, знову ж таки, той фільтр, що виставляла традиційна культура, дискримінуючи людей ще й за цією ознакою.

У підсумку можемо констатувати – відстань між нашою країною та країнами модернізованого західного світу в проекції на ті соціокультурні реалії, що просвічують у реальних практиках успіху і на які налаштоване наше молоде покоління, є ще дуже великою. Якщо спробувати окреслити провідні соціокультурні орієнтації, то радше це традиційні культурні установки (з тими акцентами на соціальний капітал, що його робить традиція) з незначним додатком модерних установок, які проявляються в збільшенні затребуваності інтелекту та здібностей як ресурсу соціального успіху. І, нарешті, певні впливи кримінальної субкультури, що використовує вміння обходити закон як основний ресурс підвищення соціального статусу, є типовими при аналізі шляху до успіху. Думається, що саме від цих фактичностей ми маємо відштовхуватися в пошуках соціальних технологій, здатних забезпечити модернізаційну успішність нашої країни.

Література

1. *Бевзенко Л.Д.* Ресурси реалізації соціальних інтересів громадян: вітчизняні та західні реалії в уявленнях українців / Л.Бевзенко // Українське суспільство – моніторинг соціальних змін. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2009. – С. 228–239; *Бевзенко Л.Д.* Модернізаційні процеси в Україні – деякі соціологічні констатації /Л.Бевзенко // Українське суспільство. 20 років незалежності. Соціологічний моніторинг. Т.1: Аналітичні матеріали / за ред. д.е.н. Ворони В.М., д.с.н. Шульги М.А. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2001. – С. 55–68; *Бевзенко Л.Д.* Соціальний інтерес та життєвий успіх / Л.Бевзенко // Соціальні інтереси в контексті соціокультурної модернізації. – К. : Ін-т соціології НАНУ, 2011. – С. 289–306.

2. *Загальнонаціональне* дослідження випускників середніх шкіл та вчителів старших класів. Інститут соціології НАНУ та Інститут педагогіки НАПНУ. Опитано 1013 випускників та 1066 вчителів старших класів. Вибірка репрезентативна за статтю та місцем проживання. Похибка вибірки у межах 3,2%. Вересень – жовтень 2011 р.

3. Див., наприклад: *Ануфрієва Р.* Психологія життєвого успіха. Опыт социально-психологического анализа преодоления критических ситуаций / Ануфрієва Р., Головаха Е., Сохань Л. и др. – К. : Ін-т соціології НАН України, 1995; *Жизненный успех: беседа за круглым столом* [Бевзенко Л., Головаха Е., Злобіна Е., Шульга Н.] // Лидия Сохань. Искусство жизнотворчества. Предназначение. Жизнотворчество. Судьба. Социологические очерки, социально-психологические эссе, интервью, глоссарий. – К. : Издательский Дом Дмитрия Бурого, 2009. – С. 287–317 ; *Злобіна О.* Уявлення про успіх як регулятор поведінкових стратегій особистості / О.Злобіна // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. ст. – 2004. – Вип. 8 (11). – С. 85–97.

4. *Бурдые П.* Формы капитала / П. Бурдые // Экономическая социология. – 2002. – Т.3. – № 5. – С. 60–75; *Радаев В.В.* Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация / В. Радаев // Экономическая социология. – 2002. – Т. 3. – № 4. – С. 20–32.